

تدوین مدل توسعه مشارکت الکترونیک در ایران

مژگان مهیمنی^۱ - حسن گیوریان^{۲*} - سیروس تدبیری^۳ - احسان ساده^۴

چکیده

زمینه: فناوری اطلاعات و ارتباطات با ایجاد مشارکت شهروندان در روند حکمرانی، می‌تواند چشم‌انداز سیاسی را تغییر دهد. لذا مشارکت الکترونیک به یک نقطه مهم از این فرایند تبدیل شده است و به طور خاص به گسل دیجیتالی با تمرکز بر دسترسی برابر نیز اشاره دارد. در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و برنامه‌های توسعه قید شده است که از منظر فناوری در بین کشورهای منطقه اول باشیم.

هدف: هدف اصلی پژوهش حاضر، کشف، شناسایی ابعاد و عوامل مؤثر بر مشارکت الکترونیک در ایران است. روش: با توجه به موضوع، روش تحقیق آمیخته در دستور کار قرار گرفت. در قسمت کیفی، ابتدا با شش نفر از خبرگان علمی و اجرایی که به روش هدفمند انتخاب شدند، مصاحبه گروه کانونی انجام و نتایج مصاحبه بر اساس تکنیک تحلیل محتوای کلاسیک بررسی شد. در مرحله کمی از ابزار پرسشنامه با مقیاس لیکرت استفاده شده است. داده‌های قسمت کمی از طریق الگوسازی معادله ساختاری، تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی با استفاده از نرم‌افزارهای spss و lisrel تحلیل شدند.

یافته‌ها: با بررسی متن مصاحبه گروه کانونی، ادبیات داخلی و بین‌المللی در مجموع تعداد ۲۵۰ کدباز به دست آمد، که این کدها در ۱۷ مفهوم فرعی و نهایتاً ۱۰ مفهوم اصلی دسته‌بندی شدند.

نتیجه‌گیری: ماحصل این پژوهش مدلی کارآمد برای توسعه مشارکت الکترونیک می‌باشد، که از طریق کاربست عوامل شناسایی شده در آن، در فرایند خط‌مشی‌گذاری در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات و ارتقا کیفیت ارتباط بین سیاست‌گذاران و شهروندان می‌تواند موجب بهبود رتبه کشور در این شاخص گردد و به تحقق هدف سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ کمک شایانی نماید.

واژگان کلیدی: مشارکت الکترونیک، دولت الکترونیک، حکمرانی الکترونیک، افق چشم‌انداز ۱۴۰۴

^۱ دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران

mohaimanim@yahoo.com

^۲ دانشیار، گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

givarian@yahoo.com

^۳ استادیار، گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران st2115@yahoo.com

^۴ استادیار، گروه مدیریت، دانشکده علوم انسانی، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران e.sadeh@yahoo.com

مقدمه

مجموعه گزارش‌های سازمان ملل از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۶ به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۱: رتبه و مقدار شاخص توسعه مشارکت

الکترونیک ایران

سال	رتبه	مقدار شاخص
۲۰۰۸	۹۸	۰,۰۹۰۹
۲۰۱۰	۱۱۷	۰,۰۷۱۴
۲۰۱۲	۳۵	۰,۰۱۸۴۲
۲۰۱۴	۱۱۰	۰,۲۹۴۱
۲۰۱۶	۱۴۹	۰,۲۰۳۴

آمار و ارقام حاکی از پایین بودن وضعیت مشارکت الکترونیک در کشور دارد، و بررسی‌ها نشان می‌دهد که مدل مشخصی برای توسعه این شاخص در کشور وجود ندارد. در نتیجه مساله اصلی این پژوهش شناسایی عوامل موثر بر مشارکت الکترونیک و معرفی یک مدل به منظور توسعه شاخص مشارکت الکترونیک در ایران است.

در سالهای اخیر دولتها در سراسر جهان تلاش‌های چشمگیری را برای اجرای اشکال مختلف مشارکت عمومی آنلاین، به اصطلاح مشارکت الکترونیک، انجام داده‌اند که به عنوان شاخه‌ای از دولت الکترونیک جهت مشاوره و تصمیم‌گیری در نظر گرفته شده‌است. استفاده فعال و مداوم از مشارکت الکترونیک با گذشت زمان می‌تواند مشارکت شهروندان را در مشورت و فرآیندهای تصمیم‌گیری به همراه دولت‌ها تسهیل کند. مشارکت الکترونیک فقط در صورتی می‌تواند اثرات مثبتی در جامعه ایجاد کند که اعضای آن جامعه در سناریوی طولانی مدت (حداقل برای چندین سال) از سیستم‌ها استفاده کنند.

بیشتر دولتها در سراسر جهان، استفاده از شبکه‌های اجتماعی آنلاین را در سکوهای دولت الکترونیک خود به عنوان ابزاری برای بهبود ارتباطات دو طرفه با

در شروع هزاره سوم، فناوری اطلاعات، به عنوان عمده‌ترین محور تحول و توسعه در جهان مطرح شده و دستاوردهای ناشی از آن نیز به گونه‌ای با زندگی مردم عجین گردیده که روی‌گردانی و بی‌توجهی به آن، اختلالی عظیم را در جامعه به وجود می‌آورد. از اهداف برجسته و مهم در کاربری فناوری ارتباطات و اطلاعات در جوامع، ساده‌سازی و آسان‌کردن فرآیندهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و بهره‌گیری از تأثیر مثبت آن در خدمت‌رسانی است. مشارکت الکترونیک نقش با اهمیتی در فراهم‌سازی شرایط الکترونیک شدن (شهر الکترونیک، تجارت الکترونیک، دولت الکترونیک و...) و به دنبال آن بهبود کیفیت زندگی مردم، کاهش بوروکراسی در ارائه خدمات به آن‌ها، ایجاد فرصت‌های برابر در اداره امور می‌شود. از سوی دیگر ضرورت مشارکت الکترونیک شهروندان باعث افزایش شور و شوق مردم برای نوآر بودن می‌شود، چرا که می‌توانند مشکلات عمومی را شناسایی کنند و راه‌حل مناسب هم ارائه دهند. مشارکت الکترونیک را می‌توان به عنوان یکی از ابعاد دولت الکترونیک نام برد.

با توجه به الزامات قانونی اسناد بالادستی از جمله سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ (ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و موثر در روابط بین‌الملل) و ضرورت تحقق ماده ۴۶ از قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه (برنامه پنج ساله توسعه، ۸۰)، گزارش‌هایی که هر دو سال یکبار از طرف سازمان ملل منتشر می‌شوند مورد بررسی و مقایسه رتبه‌ای و مقدار شاخص‌های کسب شده توسط ایران نشان داد که ایران وضعیت مناسبی ندارد و با آنچه در چشم‌انداز مشخص شده است، خیلی فاصله دارد. وضعیت ایران در

- استفاده از فناوری موجود برای حمایت شهروندان فعال
- مهیا کردن مشارکت بیشتر برای رسیدن به مخاطبان بیشتر
- تشویق مشارکت بیشتر شهروندان آگاه از طریق ارائه اطلاعات در دسترس و قابل درک برای مخاطبان هدف (سوباچی، ۲۰۱۰)
- چارچوب مشارکت الکترونیک از نظر سازمان ملل: شاخص مشارکت الکترونیک بخشی از بررسی جامع دولت الکترونیک از حضور آنلاین کلیه ۱۹۳ کشور عضو سازمان ملل متحد است که پورتال‌های دولت ملی را بر اساس در دسترس بودن آنها برای مشارکت مدنی، ارائه خدمات و مشارکت عمومی در فرآیندهای تصمیم‌گیری ارزیابی می‌کند.
- اطلاع‌رسانی الکترونیک: مشارکت‌کنندگان را از طریق ارائه اطلاعات دولتی و دسترسی به اطلاعات بر مبنای تقاضا یا بدون تقاضای آنها توانمند می‌کند. به عنوان مثال ارائه اطلاعات آرشیوی، اشتراک اطلاعات، ارائه لینک‌هایی به منابع اطلاعاتی چون سیاست‌ها، قوانین، بودجه‌ها و...
- مشاوره الکترونیک: شهروندان را به نقش‌آفرینی در سیاست‌ها و خدمات دولتی و ارزیابی آنها مشارکت می‌دهد. به عنوان مثال ارائه تسهیلاتی در پورتال ملی برای دریافت بازخورد شهروندان در رابطه با بهبود خدمات آنلاین، دریافت نظرات افراد در رابطه با سیاست‌های عمومی در شبکه‌های اجتماعی، انجمن‌های گفتگو، رأی‌گیری آنلاین و...
- تصمیم‌گیری الکترونیک: شهروندان را از طریق طراحی همکارانه سیاست‌ها، ارائه همکارانه عناصر خدمات و چگونگی ارائه آنها توانمند می‌کند. به عنوان مثال ارائه امکاناتی در وب‌سایتی چون وب‌سایت‌های مشارکت‌های آنلاین، تقویم آنلاین برای وقایع مشارکتی، اعلامیه‌های تدارکات آنلاین، ارائه اطلاعاتی در رابطه با پیامدهای مشارکت

شهروندان و افزایش اعتماد به نفس عمومی اعلام کرده‌اند.

مشارکت الکترونیک استفاده از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات برای حمایت از تعامل "از بالا به پایین" و توانمندسازی شهروندان و سازمانهای جامعه مدنی است.

مشارکت الکترونیک به عنوان نوعی خدمات دولت الکترونیک با تمرکز ویژه بر مشارکت شهروندان در بحث و تصمیم‌گیری در نظر گرفته می‌شود. (نارانجو زولوتو و همکاران، ۲۰۱۹، ۵۳۶ و ۵۳۷)

مشارکت الکترونیک یکی از ابعاد مهم دولت الکترونیک است که به اثرات فناوری ارتباطات و اطلاعات بر روابط شهروندان-دولت مربوط می‌شود.

مشارکت الکترونیکی به عنوان یک مفهوم اصلی در زمینه‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات و علوم سیاسی در اوایل دهه ۲۰۰۰ پدیدار شد. منشأ این مفهوم هم در دولت الکترونیک و هم در مردم‌سالاری الکترونیکی نهفته است.

مشارکت الکترونیک به عنوان یک اقدام سیاسی شناخته شده است که توسط فناوری‌های دیجیتال به منظور احیای حاکمیت شهروندان، از طریق مشارکت در فرایندهای سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری سیاسی تسهیل می‌شود. علاوه بر این، فناوری‌های دیجیتال به عنوان یک عامل تعیین‌کننده فرآیندهای دموکراتیک مدنی مشاوره و مشارکت شهروندان در نظر گرفته می‌شود. (پیران نژاد، جانسن، رضایی، ۲۰۱۹، ۱)

مشارکت الکترونیک بین مردم عادی با سیاست و سیاست‌گذاری و درک فرآیندهای تصمیم‌گیری بهتر از طریق استفاده جدید فناوری ارتباطات و اطلاعات ارتباط مجدد برقرار می‌کند (پانولو، تمبوریس و تارابانیس، ۲۰۰۹).

مشارکت الکترونیک هدف دستیابی به بسیاری از اهداف را دارد مانند:

شهروندان در سیاست‌های جدید و ... (مجموعه گزارش‌های ارائه شده از طرف سازمان ملل از سال ۲۰۰۳ الی ۲۰۱۶)

در این پژوهش نیز چارچوب مورد استفاده مشارکت الکترونیک مطابق با چارچوب معرفی شده از طرف سازمان ملل است.

از سال ۲۰۰۳ که سازمان ملل اولین نسخه شاخص مشارکت الکترونیک را معرفی کرد، پژوهشگران زیادی از این شاخص برای ارزیابی پیشرفت مشارکت الکترونیک در مقیاس ملی یا بین‌المللی استفاده کرده‌اند.

جدول ۲: پیشینه پژوهش در ایران

نام پژوهشگر	عنوان پژوهش	زمان انتشار	روش و ابزار	یافته‌های پژوهش
عظیمی، اسماعیل پور و حیدری	ارزیابی عوامل مؤثر بر مشارکت الکترونیک شهروندان در مدیریت امور شهری	۱۳۹۴	روش توصیفی-تحلیلی	به این نتیجه رسیدند که دانش و اطلاعات شهروندان، احساس تعلق و تعهد، تصور ذهنی از پیامدهای مشارکت، زیر ساخت‌های الکترونیکی شهر و سودآور بودن فعالیت مشارکت بیشترین نقش را از لحاظ درجه اهمیت در بین متغیرهای انتخابی برای مشارکت الکترونیکی شهروندان دارند. رضایت‌مندی، اعتماد شهروندان، وضعیت اقتصادی و احساس مالکیت به عنوان عوامل مؤثر دیگر با درجه پایین‌تری از اهمیت در مقایسه با دیگر عوامل شناسایی شدند.
برک پور و بلوکات	کاربرد مشارکت الکترونیک در مدیریت و برنامه‌ریزی محله‌ای، نمونه موردی محله انقلاب، منطقه ۱۱ تهران	۱۳۹۲	روش کیفی-کاربردی	به این نتیجه رسیدند که در نتیجه اهداف و راهکارهای مورد تأکید در محله انقلاب بر دسترسی شهروندان این محله، دسترسی شهروندان این محله به یک پایگاه مشارکتی همراه با امکانات بحث و گفت‌وگو، نظردهی و سایر تسهیلات مشارکتی ایجاد شده است. به‌رغم محدودیت‌های سطوح پایین تعاملات آنلاین نظیر نبود مشارکت واقعی در میان شهروندان، در سطوح بالاتر مشارکت ممکن است نشانه‌ای از تغییرات بنیادین مشاهده نشود یا طرح‌های مشارکتی با بی‌تفاوتی جامعه مواجه شود، در نتیجه در کنار شناسایی محدودیت‌های ارتباط واقعی شهروندان و مسئولان محلات، امکان اجرای طرح‌های الکترونیکی با توجه به پیشنهادات ارائه شده در خصوص امکانات موردنیاز سطوح بالای مشارکت الکترونیک می‌توان انتظار داشت استقبال ساکنان محلات از پایگاه‌های مشارکتی نیز افزایش یابد.
ربانی خوراسگانی، وارثی و اخوان مهدی	بررسی نقش و جایگاه سواد اطلاعاتی بر مشارکت الکترونیکی شهروندان در مدیریت شهری...	۱۳۹۰	روش پیمایشی	دریافتند که جایگاه سواد اطلاعاتی در امر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری در قالب مشارکت الکترونیکی وضعیت مناسبی را نشان نمی‌دهد، چرا که تنها حدود پنج درصد پاسخگویان مشارکت بالایی دارند.
پوراحمد، محمدپور و بوجانی	بررسی مفهوم مشارکت شهروندان در امور شهر الکترونیکی	۱۳۸۹	روش توصیفی-تحلیلی	دریافتند که خدمات الکترونیک که توسط سازمان‌های دولتی و غیردولتی به صورت آنلاین ارائه می‌شود، همه آن چیزی نیست که شهر الکترونیک را محقق می‌کند. به‌کارگیری همه فناوری‌های جدید اطلاعات و ارتباطات برای ارتقاء سطح مشارکت و

نام پژوهشگر	عنوان پژوهش	زمان انتشار	روش و ابزار	یافته‌های پژوهش
				همکاری مردم در اداره امور شهر، از جمله اقدامات اساسی برای تحقق شهر الکترونیک است. عنصر اساسی و کلیدی در هر کاربردی از فناوری اطلاعات هم‌چون شهر الکترونیک، اطلاعاتی است که باید به اندازه کافی، به صورتی مناسب، در هر موقع که نیاز باشد با تنوع مورد نیاز شهروندان و در قالب‌های گوناگون متناسب با کارکردها و سلیقه‌ها در اختیار و دسترس شهروندان قرار داشته باشد، تا آگاهی از چشم‌انداز شهر و شکل‌گیری ایده‌های نو در اذهان مردم میسر شود. تردیدی نیست که در گذر از دروازه‌های شهر الکترونیک که با دولت الکترونیک و سازمان الکترونیک، زندگی الکترونیک را بر بستر زیرساختار الکترونیک فراهم می‌کند، چالش‌هایی اساسی همچون مدیریت اطلاعات و روندهای ارتباطی، تغییر دیدگاه شهروندان و مستندات پیگیری‌های اداری و حقوقی فرا روی ما قرار دارد که شناخت کافی از آن‌ها می‌تواند راهگشا باشد.

جدول ۳: پیشینه پژوهش در خارج از ایران

نام پژوهشگر	عنوان پژوهش	زمان انتشار	روش و ابزار	یافته‌های پژوهش
پیران نژاد، جانسن، رضایی	به سمت یک شاخص مشارکت الکترونیک متعادل: یکپارچه سازی چشم انداز دولت و جامعه	۲۰۱۹	تحلیل عامل تاییدی، روایی خیره	نتایج نشان داد که حقوق سیاسی و آزادی‌های مدنی به عنوان مهمترین معیار ارزیابی برنامه‌های مشارکت الکترونیک در نظر گرفته می‌شود.
نارنجوزولوفتف، اولیویرا، کاستلین، ایرانی	استفاده مداوم از مشارکت الکترونیک: نقش حس جامعه مجازی	۲۰۱۹	استفاده از معادلات ساختاری	دریافتند که ارتباط مستقیم بین احساس جامعه مجازی و استفاده معنادار است.
لی ژیلرا، لی	استفاده از وب سایت های دولتی برای ارتقاء حکمرانی مردم سالار الکترونیک: یک مدل مفهومی برای ارزیابی	۲۰۱۹	متا آنالیز کیفی	یک مدل یکپارچه برای ارزیابی وب سایت دولتی، یعنی مدل ارزیابی وب سایت حکمرانی الکترونیک مردم سالار معرفی کردند.
نارنجوزولوفتف، اولیویرا، کروز، خسوس، مارتینز، گونسالوس، برانکو، خاویر	بررسی سرمایه اجتماعی و محرک های فردی برای توضیح پذیرش مشارکت آنلاین شهروندان	۲۰۱۹	پرسشنامه آنلاین	دریافتند که علاوه بر اثرات مثبت سازه‌ها، از جمله سودمندی درک شده، امید به تلاش، و تسهیل شرایط در جهت استفاده از انتظار نوع دوستی همچنین به عنوان محرک قصد استفاده نقش دارد. سرمایه اجتماعی تا حدی در استفاده واقعی از مشارکت الکترونیک تأثیر دارد.
آیو، اونی و امباریکا ^۲	چارچوب استراتژیک برای توسعه و پایداری مردم‌سالاری الکترونیک	۲۰۱۶	روش نظریه داده بر خاسته از داده و تکنیک دلفی	به این نتیجه رسیدند که چارچوب استراتژیک توسعه چارچوب استراتژیک برای توسعه و پایداری مردم‌سالاری الکترونیک ارائه می‌دهد. اجرای چارچوب تکنیک دلفی به این بستگی دارد که دولت بخواهد مشارکت الکترونیک را اجرا کند.
باتایانه و ابوشناب ^۳	چگونه ادراک از سطوح مشارکت الکترونیک بر	۲۰۱۶	روش پیمایشی و مطالعه کشور	به این نتیجه رسیدند سه سطح اطلاع‌رسانی الکترونیک، مشاوره الکترونیک و اختیار الکترونیک، به طور توجه

نام پژوهشگر	عنوان پژوهش	زمان انتشار	روش و ابزار	یافته های پژوهش
	قصد استفاده از وبسایت های دولت الکترونیک اثر می گذارد		اردن	برانگیزی بر قصد مشارکت اثر گذارند، اما دو سطح شامل بودن الکترونیک، همکاری الکترونیک قابلیت پیش بینی را کسب نکردند.
آلتور، اواراسان و گوپتا ^۹	عوامل مشارکت الکترونیک شهروندان در هندوستان	۲۰۱۴	روش پیمایشی	به این نتیجه رسیدند که اثر مشارکت شهروندان، سیستم الزامات مشارکت الکترونیک مشخص شدند.
	ادراک اثر مشارکت الکترونیک: دیدگاه چند ذینفعی	۲۰۱۴	روش پیمایشی و مطالعه کشور اسپانیا	به این نتیجه رسیدند در مقابل استفاده زیاد از اینترنت، سطح استفاده از مشارکت الکترونیک شهروندان تقریباً پایین است. گرچه نظر شهروندان و مدیران بخش دولتی درباره مشارکت الکترونیک مثبت است. برخی تفاوت ها بین ادراک شهروندان و مدیران وجود دارد. شهروندان احساس می کنند کم هزینه است و حداقل به خوبی مشارکت آفلاین است، اما این طور به نظر می رسد که تغییرات بزرگ به وسیله مشارکت آفلاین محقق می شود. مدیران بر این باورند که مشارکت آفلاین برای رسیدن به تعداد بیشتر مشارکت بالقوه بهتر است و تلاش کمتری لازم دارد.

۱) لایه فلسفه های پژوهش: در این لایه حوزه پارادایم پژوهش مطرح می شود، با توجه به اینکه در این پژوهش هدف کشف، شناسایی ابعاد و عوامل مؤثر بر مشارکت الکترونیک بوده است، پژوهش حاضر در بخش اول با پارادایم تفسیرگرایی و بخش دوم اثبات گرایی انجام شده است.

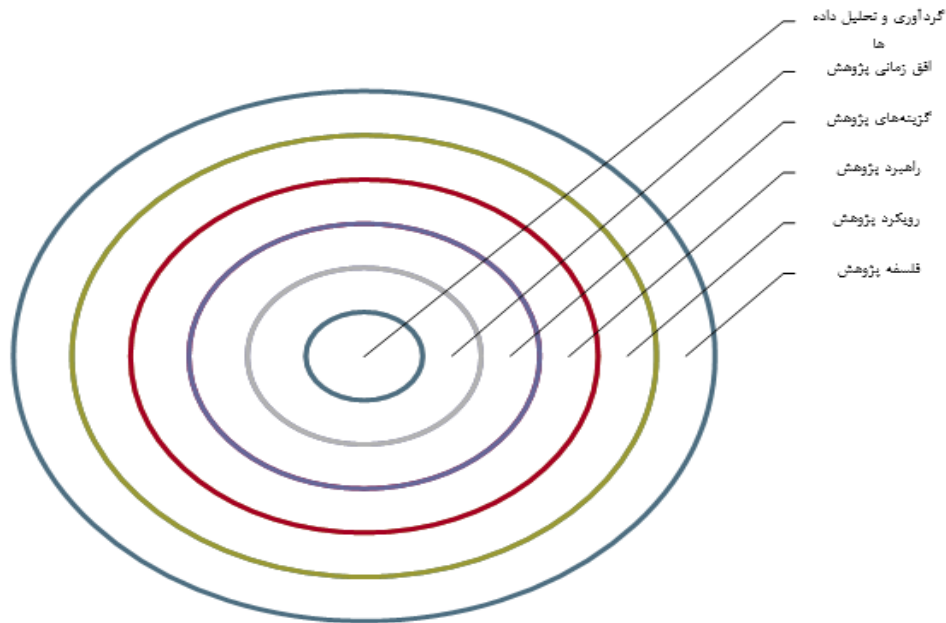
۲) لایه رویکردهای پژوهش: از آنجایی که نظریه های علمی باید به صورت تجربی نیز آزمایش پذیر باشند در این لایه قیاسی یا استقرایی بودن پژوهش باید مشخص شود. با توجه به اینکه رویکرد استقرایی از یک نمونه خاص به بیانی عمومی می رسد و در روش استقرایی اطلاعات و داده های گردآوری شده و یک نظریه بر اساس تجزیه و تحلیل این داده ها توسعه می یابد. رویکرد این پژوهش در مرحله اول استقرایی است. در مرحله دوم که داده های پژوهش به صورت عددی بیان می شوند، تحلیل داده ها با استفاده از فنون آماری صورت می پذیرد، نمایش یافته ها بر جداول آماری و نمایش های ترسیمی استوار است، رویکرد قیاسی است.

در مقایسه پژوهش حاضر با پژوهش های داخلی انجام شده، باید اذعان کرد که پژوهش حاضر با نگاهی کلان بر توسعه مشارکت الکترونیک تأکید دارد. در حالی که به نظر می رسد سایر پژوهش ها از توجه به این مورد غافل مانده اند. با توجه به اینکه موضوع مشارکت الکترونیک در ایران، به طور جامع تبیین نشده و با توجه به خلاء تحقیقاتی، به نظر می رسد نتایج حاصل از این پژوهش می تواند خلاء تحقیقاتی موجود در حوزه توسعه مشارکت الکترونیک در کشور را اندکی جبران کند.

روش پژوهش

روش پژوهش بر اساس مدل پیاز پژوهش ساندرز (۲۰۰۹، ۱۳۸) می باشد.

بر اساس این مدل یک پژوهش از لایه های مختلفی تشکیل می شود که در آن هر لایه متأثر از لایه بالاتر است. آن ها عبارت اند از:

شکل ۱: مدل پیاز پژوهش ساندرز

است (کمی) البته متغیرهای تحقیق ماهیتاً کیفی هستند و ارزش عددی نمی‌پذیرند. اما توسط محقق با اندکی اغماض و با کمک طیف لیکرت به کمی طبقه‌بندی شده تبدیل شده‌اند تا امکان آزمون پذیری و انجام تحلیل‌ها فراهم گردد.

۵) لایه افق زمانی پژوهش: به این دلیل که داده‌های مربوط تنها یک مرتبه گردآوری شده است، لذا در این پژوهش افق مقطعی است.

۶) لایه شیوه گردآوری و تحلیل داده‌ها: روش گردآوری داده در این پژوهش در بخش کیفی از نوع مصاحبه عمقی به نام گروه کانونی است. گروه کانونی از شایع‌ترین روش‌های کیفی است و بیشتر در صنعت مورد قبول است، علت مقبولیت این است که انجام آن‌ها نسبتاً سریع، آسان و کم هزینه است. کاترال و مک لارن (۲۰۰۶) تأکید می‌کنند، گروه‌های تمرکز خصوصاً زمانی مفید هستند که پژوهشگر می‌خواهد معانی مشترک و اصطلاحات مشترک را بررسی کند

۳) لایه راهبردهای پژوهش: این پژوهش به صورت پیمایشی و اکتشافی انجام شده است.

۴) لایه گزینه‌های پژوهش: پژوهش‌ها از جهت کمیت پذیری و کمیت ناپذیری به دو نحله کلان پژوهش‌های کمی و کیفی تقسیم می‌شوند. پژوهش کیفی، پژوهشی است که یافته‌هایی تولید می‌کند که با توسل به عملیات آماری یا سایر روش‌های شمارشی حاصل نیامده است. (استراوس و کرین، ۱۳۹۴) پژوهش حاضر در دسته پژوهش ترکیبی (آمیخته) قرار دارد. گردآوری و تحلیل داده‌های ترکیبی، در بر گیرنده استفاده از هر دو شیوه گردآوری داده‌های کیفی و کمی است. (رامین مهر، چارستاد، ۱۳۹۱) روش آمیخته در انواع الف: متوالی: که خود به دو حالت انجام می‌شود. ۱: متوالی اکتشافی ۲: متوالی تشریحی، ب: هم‌زمان، ج: آشیانه‌ای؛ انجام می‌شود. در این پژوهش از روش متوالی اکتشافی استفاده شده است. ابتدا به شناخت پدیده موردنظر (مشارکت الکترونیک) پرداخته شده است (کیفی) سپس به آن نمره‌دهی و داده‌های مربوطه را تحلیل شده

جدول ۴: ویژگی مشخصات افراد حاضر در جلسه گروه کانونی

گروه کانونی	جنسیت	وضعیت تأهل	تحصیلات	وضعیت اشتغال
تعداد افراد حاضر	مرد / زن	متاهل / مجرد	دکتری / کارشناسی ارشد	شاغل
۶	۰ / ۶	۲ / ۴	۵ / ۱	۶

۲۳۰ پرسشنامه توزیع شد. از این تعداد ۲۱۰ پرسشنامه برگشت داده شد. با بررسی پرسشنامه‌ها و پاسخ‌ها مشخص گردید که ۹ تای آن‌ها ناقص هستند و ارزش تحلیل ندارند. با حذف پرسشنامه‌های ناقص در نهایت ۲۰۱ پرسشنامه قابل استفاده به دست آمد. لذا می‌توان گفت نرخ بازگشت پرسشنامه‌ها ۸۷ درصد است. لازم به ذکر است در این پژوهش به دلیل تازگی و پیچیدگی مفهوم مشارکت الکترونیک از نمونه‌گیری هدفمند/ گلوله برفی استفاده شده است. افراد منتخب برای پاسخگویی به پرسشنامه‌ها از خبرگان حوزه دولت الکترونیک بودند. با رعایت شرط حداقل مدرک کارشناسی ارشد و ۵ سال سابقه کار در حوزه دولت الکترونیک به نحوی خبرگان انتخاب شدند که خبرگان شاغل در معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و وزارت کشور از بخش‌های مختلف فعال در حوزه دولت الکترونیک بخش زیرساخت، فناوری اطلاعات، محتوا و خدمات الکترونیکی باشند. همگی سؤالات بر اساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت (به صورت پنج واحدی) و ارزش عددی از ۱ تا ۵ برای گزینه‌ها انتخاب گردید. برای متغیر سطح استفاده از ابزارهای مردم‌سالاری (هیچ‌وقت=۱، به ندرت=۲، گاهی اوقات=۳، اکثر اوقات=۴، تقریباً همیشه=۵) و باقی متغیرها (کاملاً مخالفم=۱، نسبتاً مخالفم=۲، متوسط یا نظری ندارم=۳، نسبتاً موافقم=۴، کاملاً موافقم=۵) طراحی شده‌اند. تعداد سؤالات پرسشنامه به تفکیک هر متغیر همچنین منبع مورد استفاده برای سؤالات در جدول زیر مشخص است.

(حیدرزاده، ۷۲۱۳۹۳). از آنجا که هدف اصلی پژوهش پیش رو نیز کشف، شناسایی ابعاد و عوامل مؤثر بر مشارکت الکترونیک است مناسب‌ترین روش گروه کانونی است. اغلب در پژوهش‌های کیفی از تحلیل محتوای کلاسیک استفاده می‌شود. در این روش پژوهشگر ابتدا باید کل مجموعه داده‌ها را بررسی کند، سپس داده‌ها را به بخش‌های معنادار کوچک‌تری تقسیم کند. در مرحله بعد، پژوهشگران برچسب‌هایی را به هر قطعه از داده‌ها اختصاص می‌دهند که به آن‌ها کد می‌گویند. پس از آنکه تمام داده‌ها کدگذاری شد، کدهای شبیه به هم شمارش و گروه‌بندی می‌شوند (زالی، اکبری، رضوی، جعفرزاده، ۱۳۹۲). در این پژوهش در بخش تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه گروه کانونی به صورت تحلیل محتوای کلاسیک انجام شده است. افراد منتخب برای شرکت در گروه کانونی ۶ نفر از خبرگان حوزه دولت الکترونیک بودند. در جدول شماره ۴ سایر اطلاعات ارائه شده است. روش گردآوری داده در بخش کمی پرسشنامه است. از آنجا که در خصوص تعیین حجم نمونه در مدل‌سازی معادلات ساختاری اختلاف نظر وجود دارد. برخی محققان در هنگام استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری حداقل حجم نمونه برابر با ۱۰۰ الی ۱۵۰ را پیشنهاد کرده‌اند، در حالی که اکثر محققان برای به حداقل رساندن سوگیری‌ها و خطاهای احتمالی در تخمین مدل حجم نمونه بالای ۲۰۰ را مناسب می‌دانند (مارتینز لویز و همکاران، ۲۰۱۳، ۱۲۸). همچنین حجم نمونه در روش‌شناسی مدل‌یابی معادلات ساختاری می‌تواند بین ۵ تا ۱۵ مشاهده به ازاء هر متغیر اندازه‌گیری شده تعیین شود. بر این اساس تعداد

جدول ۵: تعداد و منبع پرسشنامه پژوهش

متغیر	شماره سؤال	نام اختصاری در مدل	تعداد سؤالات	منبع سؤالات
سطح استفاده از ابزارهای مردم‌سالاری	۱۱-۱	EST	۱۱	آلتور، اواراسان و گوپتا (۲۰۱۴)
خصوصیات افراد	۱۱-۱	FRD	۱۱	آلتور، اواراسان و گوپتا (۲۰۱۴)
خصوصیات دولت	۲۱-۱۲	DOL	۱۰	آلتور، اواراسان و گوپتا (۲۰۱۴)
خصوصیات فناوری	۳۷-۲۲	FAN	۱۶	آلتور، اواراسان و گوپتا (۲۰۱۴)
ذینفعان و نقش آنها	۴۰-۳۸	ZIN	۳	باتاینه و ابوشناب (۲۰۱۶)
مشارکت الکترونیک	۵۶-۴۱	ELE	۱۶	باتاینه و ابوشناب (۲۰۱۶) OMAR AL-HUJIRAN, MUTAZ M. AL-DEBEI, AKEMI CHATFIELD, MAHMOUD MIGDADI (2015)
بهبود عملکرد دولت	۶۴-۵۷	AMD	۸	OMAR AL-HUJIRAN, MUTAZ M. AL-DEBEI, AKEMI CHATFIELD, MAHMOUD MIGDADI (2015)
اعتماد عموم به دولت	۶۹-۶۵	ETE	۵	OMAR AL-HUJIRAN, MUTAZ M. AL-DEBEI, AKEMI CHATFIELD, MAHMOUD MIGDADI (2015)
ادراک از کاهش فساد	۷۸-۷۰	FSD	۹	CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX 2014
آثار زیست‌محیطی	۸۲-۷۹	ZIS	۴	رویو، یتانو، آسرتی (۲۰۱۴)

یافته‌ها پژوهش

یافته‌های توصیفی

یافته‌های توصیفی پژوهش نشان می‌دهد که ۵۰٫۲ درصد پاسخگویان زن هستند. سن بیشتر کارمندان بین ۳۶ تا ۴۵ سال بوده است. ۶۰٫۲ درصد پاسخگویان متأهل هستند. ۸۹٫۷ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد هستند. اکثر پاسخگویان بین ۱۶ تا ۲۰ سال سابقه کار دارند.

یافته‌های استنباطی

در این پژوهش ابتدا بررسی نرمال بودن توزیع متغیرها با استفاده از آزمون کولموگروف اسمیرنوف انجام شد. فرض آماری صفر و یک به صورت زیر مطرح گردید.

داده‌ها دارای توزیع نرمال هستند: H_0

داده‌ها دارای توزیع نرمال نیستند: H_1

اگر عدد معناداری متغیرهای تحقیق بزرگ‌تر از ۰/۰۵ باشد فرض صفر تأیید و ادعای نرمال بودن توزیع

داده‌ها پذیرفته می‌شود بنابراین در ادامه محقق مجاز خواهد بود از آزمون‌های آمار پارامتریک برای تحلیل داده‌ها استفاده نماید. با توجه به نرمال بودن داده‌ها برای تجزیه و تحلیل از روش‌های آماری پارامتریک استفاده شده است.

جدول ۶: آزمون نرمال بودن متغیرهای تحقیق

نام متغیر	سطح معناداری
خصوصیات فردی	۰/۰۵۲
خصوصیات فناوری	۰/۱۶۷
خصوصیات حکومت	۰/۰۵۸
ذینفعان و نقش آنها	۰/۰۸۰
سطح استفاده از ابزارها	۰/۱۸۹
مشارکت الکترونیک	۰/۰۵۶
اعتماد عموم به دولت	۰/۲۲۵
بهبود عملکرد دولت‌ها	۰/۲۳۸
ادراک از فساد	۰/۰۷۲
آثار زیست‌محیطی	۰/۰۵۵

جدول ۷: نتایج حاصل از بررسی پایایی پرسشنامه با ضریب آلفای کرونباخ

متغیر	نام اختصاری	تعداد سؤالات	آلفای کرونباخ
سطح استفاده از ابزارهای مردم‌سالاری	EST	۱۱	۰/۷۹۹
خصوصیات افراد	FRD	۱۱	۰/۷۸۲
خصوصیات فناوری	FAN	۱۶	۰/۹۲۲
خصوصیات حکومت	DOL	۱۰	۰/۸۸۷
ذینفعان و نقش آن‌ها	ZIN	۳	۰/۸۹۱
مشارکت الکترونیک	ELE	۱۶	۰/۹۵۱
اعتماد عموم به دولت	ETE	۵	۰/۸۴۵
بهبود عملکرد دولت	AMD	۸	۰/۸۵۱
ادراک از کاهش فساد	FSD	۹	۰/۸۶۶
آثار زیست‌محیطی	ZIS	۴	۰/۷۳۹

بعد از پیاده سازی کدگذاری باز انبوه داده‌ها به تعداد مشخص و محدودی از مقوله‌های عمده کاهش یافت. سپس این مقوله‌ها در کنار یکدیگر قرار گرفته و ارتباطات آن‌ها با یکدیگر مشخص گردید. همچنین در مرحله کدگذاری باز از کدگذاری همزمان استفاده شده‌است. در حقیقت، کدگذاری همزمان عبارت است از: انتساب دو یا چند کد مختلف به یک داده کیفی منفرد یا انتساب هم‌پوشان دو یا چند کد که بر واحدهای متوالی داده‌های کیفی اعمال می‌شود (سالدنا، ۱۳۹۵، ۱۲۶). در جدول زیر به نمونه‌هایی از عبارات معنادار و کدگذاری باز انجام شده به صورت تلخیصی اشاره شده است.

در گام کدگذاری محوری، یک مقوله کدگذاری باز را انتخاب نمودیم و آن را در مرکز فرایندی که در حال بررسی آن بودیم قرار دادیم و سپس، ارتباطات دیگر مقوله‌ها را از طریق تحلیل متن مصاحبه استخراج کردیم. در جدول زیر به صورت موجز به کدگذاری محوری انجام شده اشاره شده است.

روایی و پایایی ابزار پژوهش: در یک مطالعه کیفی، روایی توصیفی^۶ بر میزانی اشاره می‌کند که مشاهده پژوهشگر توانسته است پدیده مورد مطالعه را انعکاس دهد (زالی و همکاران، ۱۳۹۲، ۴۰۵). با توجه با اینکه در این پژوهش نتایج حاصل از مدل، که بر مبنای روش علمی برای پاسخ به سؤال تحقیق به دست آمده بودند، به عنوان محورهای مصاحبه در نظر گرفته شدند، روایی بخش کیفی این پژوهش تأیید می‌شود. برای تحلیل روایی پرسشنامه بخش کمی از روش روایی محتوا استفاده شده است. سی.اچ.لاوشه روشی پرکاربرد را برای سنجش اعتبار محتوا ابداع نمود. مقادیر محاسبه شده برای نظر ۴۰ ارزیاب در مورد میزان هماهنگی محتوای ابزار اندازه‌گیری و هدف پژوهش به میزان ۰/۷۳ که بالاتر از حداقل امتیاز مورد نیاز در این سطح بود که به استناد نتایج این آزمون روایی تأیید گردید.

برای محاسبه پایایی بخش کیفی متن مصاحبه گروه کانونی از روش توافق درون موضوعی دو کدگذار و محاسبه ضریب کاپا استفاده شده است. از نظرات یک متخصص در زمینه تکنیک‌های کدگذاری استفاده شد و تعداد دو متن مصاحبه گروه کانونی به طور همزمان به وسیله محقق و متخصص، کدگذاری مجدد شدند. پایایی بین کدگذاران برابر ۸۵ به دست آمد، با توجه به اینکه بیشتر از ۸۰ است، پایایی تأیید شد.

برای پایایی پرسشنامه بخش کمی این پژوهش از روش پایایی همسانی درونی (آلفای کرونباخ) استفاده شده است. مقدار آلفای محاسبه شده برای هر مولفه در جدول زیر قابل مشاهده است.

در فرایند تحلیل، داده‌های مصاحبه‌ای و متنی کدبندی می‌شوند. کدبندی اطلاعات در سه مرحله کدگذاری باز^۷، کدگذاری محوری^۸ و کدگذاری گزینشی یا انتخابی^۹ انجام شده است.

جدول ۸: نمونه‌هایی از عبارات معنادار و کدگذاری باز انجام‌شده

کدباز	پاراگراف	عبارات معنادار
	۲	«همه آنچه که در قوانین مدنظر است به اطلاع عموم رسیده می‌شود»
	۸	«بحث اطلاع رسانی درباره قوانین و مقررات، قانون مبارزه با فساد (مصوبات و قوانین دولتی باید منتشر بشوند)»
	۸	«قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار تکلیف می‌کند که اگر میخواهید قانونی را تصویب کنید، نظر شوراها و نهادهای اجرایی را بگیرید»
	۱۴	«سبک انتخابات ما با سبک انتخابات کشورهای دیگر متفاوت است»
	۱۴	«شخص در خانه اش بنشیند و بتواند رای بدهد در قانون انتخابات ما وجود ندارد»
	۲۳	«شکل گیری جامعه اطلاعات با رفع گسل دیجیتالی شروع شد»
	۲۶	«اگر در جامعه اطلاعات جریان آزاد اطلاعات شکل نگیرد، یعنی فقط روی کاغذ باشد و عملاً اجرا نشود، در واقع همین می‌شود که هیچ کس اعتماد ندارد»
	۲۹	«در ایران اعتقاد به سیستم کاغذی بیشتر است، چه دولتی چه مردمی، هر جا نیروی با اینکه کارت ملی را میبینند، مجدد کپی هم میگیرند و یک پیشینه کاغذی از همه چیز میگیرند، این اعتماد به سیستم کاغذی بر رفتار مشارکت الکترونیک خیلی تاثیر میگذارد»
	۳۱	«تجربیات گذشته خیلی مهم است، شخصی یکبار به یک وب سایت دولتی رفته است، وب سایت ایرادی داشته و شخص نتوانسته کارش را انجام دهد و همین باعث می‌شود که شخص دیگر مراجعه نکند»

جدول ۹: کدگذاری محوری

مفاهیم فرعی	مقوله‌ها	مفاهیم فرعی	مقوله‌ها
سبک اظهارنظر	شفاف و صریح	سطح آگاهی	کیفیت دانش مردم
	محافظه کارانه		کمیت دانش مردم

در گام نهایی کدگذاری گزینشی انجام شد. جدول شماره ۱۰ کدگذاری گزینشی این پژوهش را نشان می‌دهد. کدگذاری گزینشی فرایند یکپارچه‌سازی و بهبود مقوله هاست.

جدول ۱۰. کدگذاری گزینشی

سبک اظهارنظر	مفاهیم فرعی
سطح آگاهی	مفاهیم فرعی
تعهد اجتماعی	مفاهیم فرعی

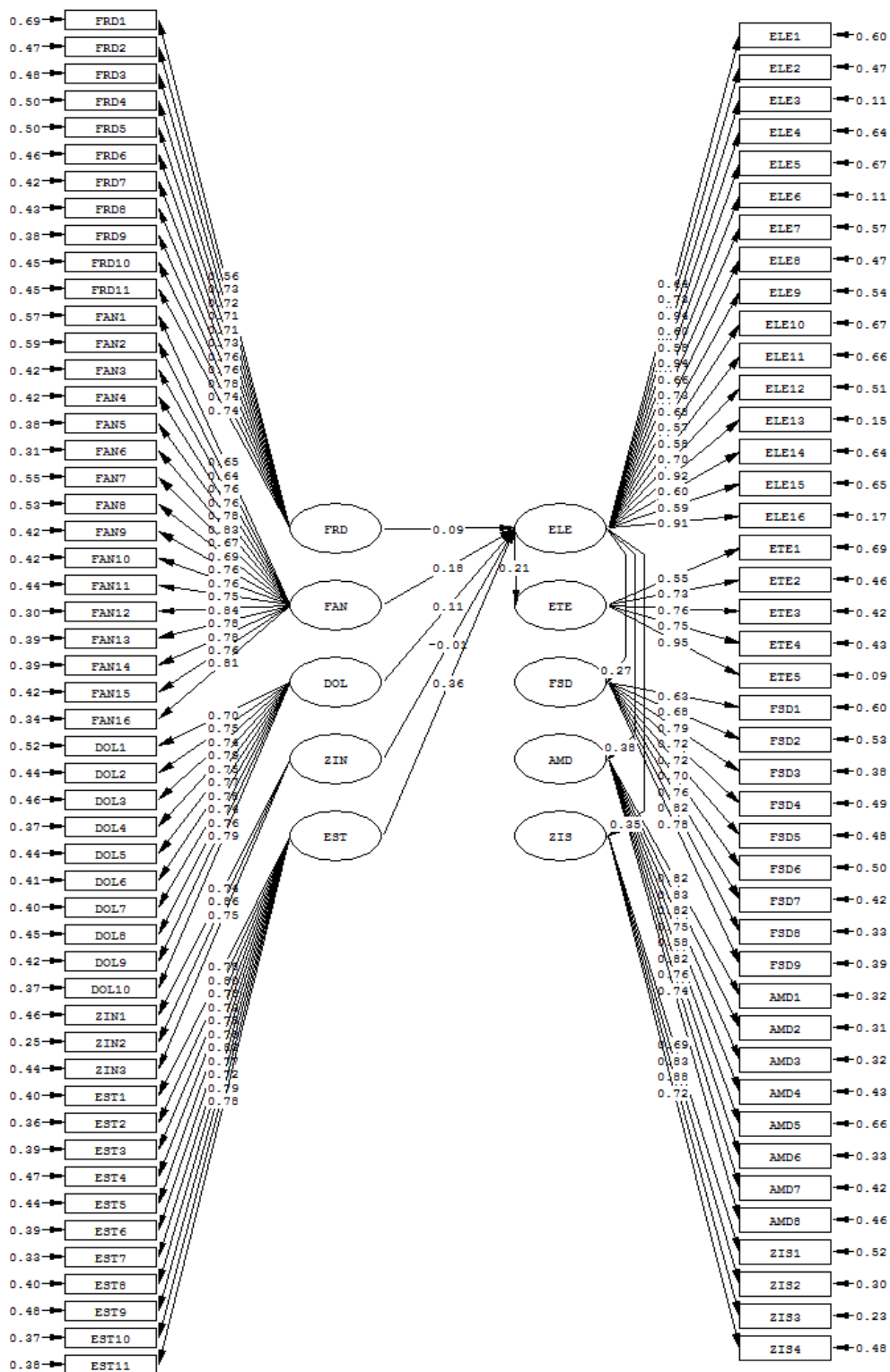
مقوله محوری بخش بسیار مهمی از یکپارچه‌سازی و بهبود مقوله هاست (دانایی فرد و امامی، ۱۳۹۲، ۱۰۰).

جدول ۱۱: مقوله‌ها و مفاهیم فرعی و اصلی به دست آمده

مفاهیم اصلی	مفاهیم فرعی	مقوله (فراوانی)
	سبک اظهارنظر	شفاف و صریح (۳)
		محافظه کارانه (۲)
خصوصیات فرد		کمیت دانش مردم (۴)
	سطح آگاهی	کیفیت دانش مردم (۴)
	تعهد اجتماعی	تعهد (۴)
خصوصیات حکومت	قانونگذاری	نقش حکومت (۴)

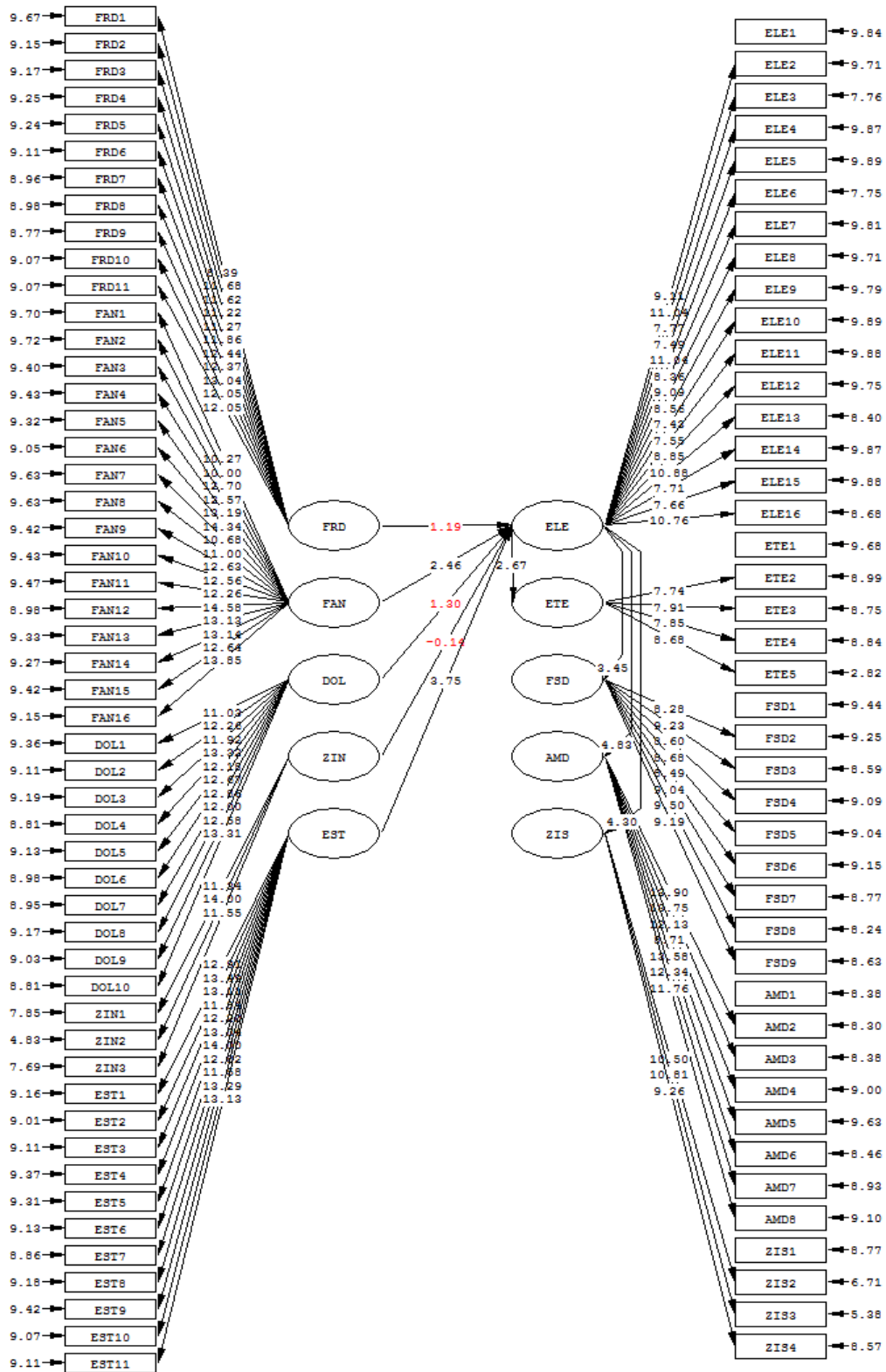
مفاهیم اصلی	مفاهیم فرعی	مقوله (فراوانی)
		قوانین و مقررات (۱۸)
		الزامات قانونی (۱)
		اسناد بالادستی (۲)
		سند چشم انداز (۴)
		نحوه سیاست گذاری و تصمیم گیری (۸)
		پیوست فرهنگی (۵)
		برنامه توسعه (۲)
	اجرای قانون	نحوه اطلاع رسانی (۹)
		سبک انتخابات (۶)
سطح استفاده از ابزارهای مردم سالاری و راه های ارتباطی	شبکه های اجتماعی	آنلاین (۴) آفلاین (۳)
		توسعه فناوری اطلاعات (۸)
		ابعاد فناوری اطلاعات (۱)
		جریان آزاد اطلاعات (۲)
		رفع گسل دیجیتالی (۴)
خصوصیات فناوری	فنی	پیوست فناوری (۳) زیرساخت (۸) جامعه اطلاعات (۴) شبکه ملی اطلاعات (۵) فناوری موجود (۶)
	نگرانی های حریم خصوصی	امنیت سایبری (۱) حفاظت از داده (۲) حفظ حریم خصوصی (۲) اعتماد به فناوری و حاکمیت اطلاعات (۱)
ذینفعان و نقش آنها	ذینفعان و نقش آنها	گروه های مختلف (۲) مدیریت کردن نظرات (۳)
	مشارکت الکترونیک	مشارکت الکترونیک (۴۰) فرایند مشارکت (۹)
	اجرای مشارکت الکترونیک	اطلاع رسانی الکترونیک (۲) مشاوره الکترونیک (۱) تصمیم گیری الکترونیک (۳)
	مشارکت الکترونیک	ابعاد دولت الکترونیک (۶) انتخابات الکترونیک (۳)
اعتماد عموم به دولت	اعتماد به دولت	اعتماد (۸) بهبود عملکرد دولت (۱۰)
بهبود عملکرد دولت ها و اثربخشی خدمات	محیط حمایتی	معرفی شاخص های بین المللی (۵) فساد (۳)
ادراک از کاهش فساد	کاهش فساد	شفافیت (۲)
		پرداخت های غیر حضوری (۵)
عوامل زیست محیطی	آثار زیست محیطی	استفاده از خدمات آنلاین (۵) تردد (۵)

فصلنامه خط مشی گذاری عمومی در مدیریت

Chi-Square=10081.96, df=4166, P-value=0.00000, RMSEA=0.084

شکل ۳: مدل در حالت تخمین استاندارد

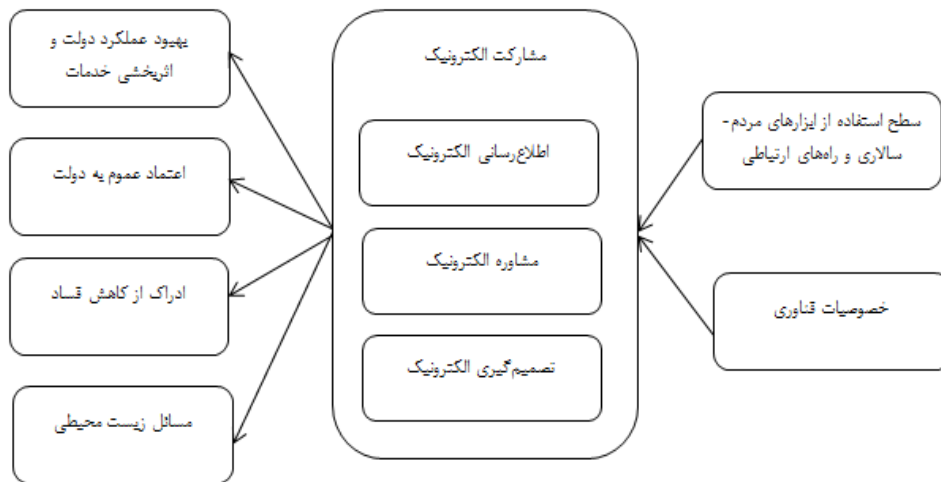

Chi-Square=10081.96, df=4166, P-value=0.00000, RMSEA=0.084

شکل ۴: مدل در حالت معناداری ضرایب

جدول ۱۲: نتایج تحلیل فرضیه‌های تحقیق

شماره	فرضیه	آماره t	نتایج
۱	سطح استفاده از ابزارهای مردم سالاری و راه‌های ارتباطی بر مشارکت الکترونیک آنان اثرگذار است.	۳/۷۵	تأیید
۲	خصوصیات افراد بر مشارکت الکترونیک آنان اثرگذار است.	۱/۱۹	عدم تأیید
۳	خصوصیات دولت بر مشارکت الکترونیک افراد اثرگذار است.	۱/۱۳	عدم تأیید
۴	خصوصیات فناوری بر مشارکت الکترونیک افراد اثرگذار است.	۲/۱۴	تأیید
۵	خصوصیات ذینفعان و نقش آنها بر مشارکت الکترونیک اثرگذار است.	-۰/۱۴	عدم تأیید
۶	مشارکت الکترونیک بر بهبود عملکرد دولت و اثربخشی خدمات اثرگذار است.	۴/۸۳	تأیید
۷	مشارکت الکترونیک بر اعتماد عموم به دولت اثرگذار است.	۲/۶۷	تأیید
۸	مشارکت الکترونیک بر ادراک از کاهش فساد اثرگذار است.	۳/۴۵	تأیید
۹	مشارکت الکترونیک بر مسایل زیست محیطی اثرگذار است.	۴/۳۰	تأیید

شکل ۵: مدل معرفی شده

این در حالی است که پژوهش بر پایه این تعریف انجام خواهد شد». پژوهش حاضر، سؤال ابعاد مشارکت الکترونیک و مدل توسعه مشارکت الکترونیک بر اساس سند چشم‌انداز توسعه جمهوری اسلامی ایران چگونه است؟ را به‌عنوان دغدغه اصلی موردبررسی قرار داد. نتایج نشان داد عوامل مؤثر بر مشارکت الکترونیک شامل خصوصیات فناوری و سطح استفاده از ابزارهای مردم‌سالاری و راه‌های ارتباطی است. پیامدهای حاصل از مشارکت الکترونیک شامل اعتماد عموم به دولت، بهبود عملکرد دولت‌ها و اثربخشی خدمات، آثار زیست‌محیطی و ادراک از کاهش فساد است.

بررسی فرضیات تحقیق نتایج حاصل از رد یا تأیید فرضیه‌ها در جدول شماره ۱۲ و شکل‌های ۲ و ۳ قابل ملاحظه است. در این پژوهش، به پشتوانه ادبیات نظری مورد بررسی در حوزه مشارکت الکترونیک و با تأکید بر داده‌های واقعی به دست آمده از تحلیل متن مصاحبه گروه کانونی و یافته‌های حاصل از توزیع پرسشنامه به مدل معرفی شده در شکل زیر دست یافتیم.

بحث و نتیجه‌گیری

هالوی و ویلر در سال ۲۰۰۲ در مطالعات خود به این موضوع اشاره می‌نمایند که «برای انجام یک پژوهش تعریف سؤال پژوهشی امری ضروری است و

دولت الکترونیک به طور گسترده در بسیاری از رشته‌ها مورد مطالعه قرار گرفته است، اما هر زمینه تفسیر خاص خود را دارد. به طور کلی محققان در تعریف و بهره‌برداری از این مفهوم مشکل دارند. اغلب آن‌ها مفهوم اعتماد را در یک زمینه خاص تعریف می‌کنند.

نتایج فرضیه نهم هم راستا با پژوهشی که رویو، یتانو، آسرتو در سال ۲۰۱۴ انجام دادند " استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و به ویژه اینترنت ممکن است نقش مهمی در اطلاع‌رسانی، آموزش و توانمندسازی شهروندان داشته باشد. بنابراین، استفاده از مشارکت الکترونیک می‌تواند ابزاری برای صرفه جویی شهروندان در حفاظت از محیط زیست باشد، مشارکت الکترونیک می‌تواند در ارائه دیدگاه‌های لازم در ابتکارات حفاظت از محیط زیست و ارتقاء تعامل و همکاری شهروندان و سایر ذی‌نفعان کمک کند." است.

در سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران، کسب رتبه اول حوزه علم و فناوری در منطقه تعیین شده است، واضح است دورنمای روشن و بلندپروازانه‌ای مدنظر گرفته شده است. از آنجا که تحقق سند چشم‌انداز توسعه جمهوری اسلامی ایران از طریق تدوین و اجرای برنامه‌های پنج ساله کشور صورت می‌گیرد، بنابراین، برای دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز توسعه کشور باید برای تحقق اهداف برنامه پنجم و ششم توسعه کشور به عنوان برنامه‌های توسعه کوشید، با توجه به اینکه بعد از برنامه ششم تنها یک برنامه توسعه دیگر تا افق ۱۴۰۴ پیش رو است. پیشنهاد می‌شود تا از نتایج حاصل از این پژوهش، در پیشبرد برنامه ششم توسعه در عرصه حکمرانی الکترونیک، دولت الکترونیک و دیگر قوانین و مقررات مربوط به فناوری اطلاعات و ارتباطات در این فاصله زمانی استفاده شود. مانند:

- تناسب بین اهداف و ابزار مشارکت و همچنین طراحی سیستم مشارکت الکترونیک و فرایند مشارکت برقرار شود. اگر سیستم قصد دارد ورودی به

نتایج فرضیه اول هم راستا با پژوهشی که آیو، اونی و امباریکا در سال ۲۰۱۶ انجام دادند " اشخاص از طریق راه‌هایی مانند: وبسایت، نرم‌افزارهای تلفن همراه، کمپین‌های مجازی، انتخابات الکترونیک و... می‌توانند مشارکت داشته باشند" است.

نتایج فرضیه چهارم هم راستا با پژوهشی که آلتور، اواراسان و گوپتا در سال ۲۰۱۴ انجام دادند "درس‌های مختلف پروژه‌های مشارکت الکترونیک تأکید می‌کنند که برای به دست آوردن حمایت از ذینفعان مختلف، ابتکارات باید از بهترین استانداردهای فناوری، هزینه مقرون به صرفه و ارتقاء آسان برای رسیدگی به تقاضای تغییرات پیروی کنند. برای مشارکت شهروندان، یکپارچگی ابزارهای مشارکت الکترونیک ضروری است، زیرا نگرانی درباره اطمینان از اطلاعات، تسهیل‌کننده‌ها و رأی‌ها اغلب با انتقاد به دولت همراه است. اطمینان از حفظ حریم خصوصی اطلاعات به اشتراک گذاشته شده برای مشارکت الکترونیک مهم است. زیرا کاربران ممکن است فعالیت‌های آنلاین را توصیه نکنند و اغلب به کانال‌های سنتی مشارکت بازگردند" است.

نتایج فرضیه ششم هم راستا با مجموعه گزارش‌های سازمان ملل از سال ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۶ "ماحصل مشارکت الکترونیک تحقق دولت الکترونیک و در نهایت حکمرانی خوب است"، است.

نتایج فرضیه هفتم هم راستا با نظر معمار زاده و فقیهی ۱۳۹۳ "یکی از دلایل اصلی بحث الکترونیک شدن پاسخ دادن به بحران اعتماد به دولت است. مهم‌ترین دستاورد «اعتماد مردم به دولت» خواهد بود" است. همچنین رویو، یتانو، آسرتو در سال ۲۰۱۴ معتقدند "مشارکت شهروندان تأثیر مثبت بر اعتماد شهروندان به دولت دارد". چرا که یکی از ضرورت‌های ایجاد دولت الکترونیک و به تبع آن مشارکت الکترونیک «بحران اعتماد به دولت» بوده است. مفهوم اعتماد مدت‌ها قبل از معرفی اینترنت یا

محیط زیست توجه می‌کنند. برای حل مسائل زیست محیطی، ضمن حفظ نقش از بالا به پایین دولت، باید به مشارکت محیطی از سطح پایین به سطح مدنی نیز توجه کنیم. تحولات مثبتی در جامعه به وجود آمده است: آگاهی بیشتر در مورد محیط زیست عمومی، افزایش نگرانی خصوصی در مورد بهداشت و دارایی و فضای سیاسی بیشتر برای مشارکت عمومی در اداره محیط زیست. به استناد یافته‌های پژوهش دریافتیم که دولت‌ها باید سازوکارهای افزایشی اطلاعات خود را بهبود بخشند و یک سازوکار مناسب تعامل بین شهروندان و دفاتر حفاظت از محیط زیست ایجاد کنند. سازمان حفاظت از محیط زیست در سطح ملی باید به طور دقیق نظارت بر اجرای سیاستهای حفاظت از محیط زیست نظارت داشته باشد. دولت نه تنها باید سیاست‌های مشارکت در محیط زیست را وضع کند، بلکه سیستمی را نیز برای نظارت بر اجرای سیاست‌ها ایجاد کند. اجرای سیاست‌های مشارکت در محیط زیست عمومی می‌تواند از رفتار مشارکت عمومی محافظت کند و بدین ترتیب محیط بهتری را برای شهروندان ایجاد کند. در این راستا سیاست‌هایی از قبیل توسعه خدمات قابل ارائه از جمله امکان احراز هویت آنلاین، پرداخت اینترنتی قبوض، استفاده از بستر اینترنت برای ثبت نام در سامانه‌های مختلف و ... ایجاد و عموم مردم از این امکانات استفاده کنند. برای جلوگیری از هدر رفت حجم زیاد کاغذ، ازدحام و تردد افراد، استفاده از نیروی برق و ... بهتر است برخی از نظرسنجی‌ها مانند انتخابات ریاست جمهوری و مجلس نیز به صورت آنلاین انجام شود.

References:

- Alathur, S; Ilavarasan, Gupta, M. (2014). Determinants of citizens' electronic participation: insights from India. *Transforming Government: People, Process and Policy*, 8 (3), 447-472.
- Bataineh, L; Abu-Shanab, E. (2016). How perceptions of E-participation levels influence the intention to use E-government websites.

خط‌مشی‌ها را ایجاد کند، یک فرآیند روشن را برای گنجانیدن این ورودی طراحی کند. اگر سیستم قصد دارد از گفتگو بین کاربران پشتیبانی کند، باید یک فضای مناسب برای یک رابطه تعاملی و یک فرایند اعتدال ارائه دهد.

• در زمینه شاخص‌های فرعی توسعه مشارکت الکترونیک کشور برای اطلاع‌رسانی الکترونیک، مشاوره الکترونیک و تصمیم‌گیری الکترونیک، از آنجاییکه روابط بین سیاست‌ها، ارزش‌ها و نتایج آنها اغلب برای شهروندان و سیاست‌گذاران به دلیل ماهیت پیچیده چرخه حیات سیاسی آن دشوار است. لازم است اطلاع‌رسانی و آموزش لازم صورت پذیرد که برای تحقق این امر باید از روش‌های ارتباطی نوین استفاده کرد. لازم به ذکر است سیاست‌های مربوط در این مورد در نقشه راه توسعه الکترونیک اتخاذ شده‌اند. اما برای اجرای بهتر لازم است با استفاده از فناوری‌های موجود مانند داده و دولت باز توسط ادارات دولتی، بتوان فرصت بیشتری برای شفافیت، پاسخگویی و تصمیم‌گیری در فرایند سیاست‌گذاری خلق کرد. در کشورداری به سبک نمایندگی (جمهوری)، شهروندان به نمایندگان منتخب و ادارات محلی خود متکی هستند تا تصمیمات سیاسی بگیرند که بر چالش‌های اجتماعی موثرند و ارزش جوامع محلی خود را افزایش دهند. اما شهروندان امروزه فرصتی برای ارزیابی تاثیر و ارزش سیاست‌های معرفی شده توسط نمایندگان منتخب خود دارند و آنها را با استفاده از کاربرد فناوری‌های جدید در زندگی روزانه مشابه داده باز یا رسانه‌های اجتماعی که در دسترس عموم قرار دارند، پاسخگو می‌کنند. تا به واسطه استفاده از این فناوری‌ها در سیاست‌گذاری مشارکت داشته و بتوانند در تصمیماتی که اتخاذ می‌شود تاثیرگذار باشند.

• مشکل آلودگی محیط زیست در کنار پیشرفت شهرنشینی به یک مشکل جدی تبدیل شده است. عموم مردم نسبت به گذشته بیشتر و بیشتر به

- Information Polity: *The International Journal of Government & Democracy in the Information Age*, 15 (3), 227-241
- Strauss, A, Corbin, J. (1994) Basics of qualitative research: techniques and stages of production of grounded theory. Translation: Ebrahim Afshar. Tehran
- United Nations Development Program (2002). Human Development Report, New York: Oxford University Press.
- United nations e-government survey (2008). From e-government to connected governance.
- United nations e-government survey (2010). Leveraging e-government at the time of financial and economics' crisis.
- United nations e-government survey (2012). E-government for the people.
- United nations e-government survey (2014). E-government for the future we want.
- United nations e-government survey (2016). E-government in support of sustainable development
- Transforming Government: People, Process and Policy* Vol. 10 No. 2, pp. 315-334
- Danaeifard, H, (1392), Qualitative research strategies: a reflection on data foundation theorizing. Management Thought, First Year, Second Issue - Fall and Winter. 69 – 76
- Hafeznia, M. (1383), Introduction to Research Methodology in Humanities, 16th Edition, Tehran, Samat Publications.
- Holloway, I. & Wheeler, S. (2002), Qualitative Research for Nurses, 2nd Edit. Oxford, Black Well Science.
- Khaki, gh, (1387), Research method with a dissertation approach, Islamic Azad University.
- Martiez López, M., Sicilia, M., 2013. How WOM marketing contributes to new product adoption: testing competitive communication strategies. Eur. J. Mark. 47, 1089–1114
- Memarzadeh, Gh ; Faghihi, M. (1393), E-government. Tehran.
- Naranjo-Zolotov, M; Oliveira, T; Casteleyn, S; Irani, Z. (2019) Continuous usage of e-participation: The role of the sense of virtual community. Government Information Quarterly 36 (2019) 536–545
- Naranjo-Zolotov, M; Oliveira, T; Cruz-Jesus. F; Martins, J; Gonçalves, R; Branco, F; Xavier. N. (2019) Examining social capital and individual motivators to explain the adoption of online citizen participation. Future Generation Computer Systems 92 302–311
- Oni, A; Ayo, C; Oni, S; Mbarika, V. (2016). Strategic framework for e-democracy development and sustainability. *Transforming Government: People, Process and Policy*, 10 (3):457-477.
- Panopoulou, E; Tambouris, E; Tarabanis, K. (2009). eParticipation initiatives: How is Europe progressing?. *European Journal of ePractice*, 7, 15-26.
- Prannejad, A; Janssen, M; Rezaei, J. (2019). Towards a balanced E-Participation Index: Integrating government and society perspectives. Government Information Quarterly.
- Royo, S; Yetano, A; Acerete, B. (2013). E-Participation and Environmental Protection: Are Local Governments Really Committed? *Public Administration Review*, 74 (1), 87–98.
- Royo, S; Yetano, A; Acerete, B. (2014). Perceptions About the Effectiveness of E-Participation: A Multi stakeholder Perspective, *Public Administration and Information Technology, Measuring E-government Efficiency*, Volume 5, pp 257-275
- Saunders, M., Lewis, P., & Thornhill, A. (2009). *Research Methods for Business Students*.
- Sobaci, Z. (2010). What the Turkish parliamentary web site offers to citizens in terms of e-participation: A content analysis.

یادداشت‌ها

^۱ وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات می تواند جهت ارزیابی شاخصها و وضعیت در ابعاد ملی، منطقه ای و بین المللی نظام پایش شاخصهای فناوری اطلاعات و ارتباطات را تا پایان سال دوم برنامه تدوین نماید. کلیه دستگاههای اجرایی و مؤسسات غیردولتی موظف به ارائه اطلاعات و آمار مورد نیاز و مرتبط، به این وزارتخانه هستند. گزارش میزان تحقق اهداف این ماده هر ساله توسط این وزارتخانه به اطلاع مجلس شورای اسلامی می رسد.

^۲ Oni, Ayo, Oni & Mbarika

^۳ Bataineh, Abu-Shanab

^۴ Alathur, Ilavarasan & Gupta

^۵ Royo, Yetano & Acerete

^۶ Descriptive Validity

^۷ Open Coding

^۸ Axial Coding

^۹ Selective Coding

Formation E-Participation Development Model in Iran

Mojgan Mahimani¹ - Hassan Giourian^{2*} - Sirus Tadbiri³ - Ehsan Sadeh⁴

Abstract

Background: ICT can change the political landscape by creating citizens' participation in the governance process. Therefore, electronic participation has become an important point of this process and specifically refers to a digital divide focusing on equal accessibility of participants. In Iran horizon 2025 and development programs is stated that Iran should be number one among countries in this area.

Objective: The main purpose of the present research is to discover, identify the dimensions and factors affecting e-participation in Iran

Method: According to the subject, the mix method of research was carried out through completing a checklist on the agenda with 6 scientific and executive experts who had been selected through purposive sampling method. Focus group interview was conducted and the results of the interview was analyzed based on the classical content analysis technique. Measurement tools of quantitative part were included the questionnaire and the Likert scale was used. Data were analyzed through structural equity modeling (SEM), confirmatory factor analysis and path analysis by SPSS and Lisrel.

Results: According to the research findings, 250 open codes were extracted from focus group interview, local and international literature. Among these concepts, 17 sub categories and 10 major categories were identified.

Conclusion: The research result is an efficient model for the development of e-participation, through the application of the factors identified in the process of policy-making in the field of ICT and improving the quality of communication between policy makers and citizens can improve the country's ranking in this index and help achieve the goal of the Iran horizon 2025.

Key Words: E-Participation, E-Government, E-Governance, Iran horizon 2025

---

¹ Ph.D. Student in Public Administration, Department of Management, Faculty of Humanities, Saveh Branch, Islamic Azad University, Saveh, Iran. mohaimanim@yahoo.com

² Associate Professor, Department of Management, Faculty of Humanities, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. (Corresponding Author) givarian@yahoo.com

³ Assistant Professor, Department of Management, Faculty of Humanities, Saveh Branch, Islamic Azad University, Saveh, Iran. st2115@yahoo.com

⁴ Assistant Professor, Department of Management, Faculty of Humanities, Saveh Branch, Islamic Azad University, Saveh, Iran. e.sadeh@yahoo.com